

NATALIA WYSOCKA-SENDKOWSKA

## Zasługi Seweryna Sterlinga w dziedzinie walki z gruźlicą oraz tworzenie i zakładanie instytucji opieki zdrowotnej w Łodzi

### Streszczenie

Seweryn Sterling był inicjatorem powstania wielu placówek opieki zdrowotnej, pomysłodawcą instytucji charytatywnych oraz lekarzem społecznikiem. Przyczynił się on do założenia pierwszego w Królestwie Polskim oddziału przeciwgruźliczego, mieszczącego się w łódzkim Szpitalu Żydowskim im. Izraela i Leony Poznańskich. Był też inicjatorem powstania Ligi Przeciwgruźliczej, spełniającego funkcję sanatorium Szpitala Miejskiego dla Lekko Gruźliczych w podłódzkich wówczas Chojnach oraz 100-lóżkowego oddziału dla chorych na gruźlicę na Ragodoszczu. Działania organizatorskie Sterlinga zaowocowały również założeniem dziecięcego Szpitala Anny Marii, Pogotowia Ratunkowego oraz instytucji charytatywnej „Kropla Mleka”. Łódzki lekarz był też autorem klinicznej klasyfikacji gruźlicy oraz innowacyjnej klimatyczno-higieniczno-dietetycznej metody terapeutycznej gruźlicy. Dzięki inicjowaniu przez S. Sterlinga nowych instytucji zdrowotnych oraz podejmowaniu walki z niewłaściwymi warunkami higieniczno-sanitarnymi w znacznym stopniu poprawił się stan zdrowotny mieszkańców Łodzi. Sterling wygłaszał również liczne referaty w zakresie walki z gruźlicą, publikował, był autorem dwóch podręczników szkolnych: „Suchoty płuc pospolite” i „O leczeniu gruźlicy w szpitalu i w domu”. W publikacji pt: „Osobnicza i społeczna walka z gruźlicą” opisał porady dla gruźlików, zaś w kolejnej pt: „Podmiejskie uzdrowiska, szpitale dla chorych piersiowych” scharakteryzował zalety sanatoriów dla chorych na suchoty. Był twórcą gazet: „Czasopisma Lekarskiego” i „Gruźlica”. Założył także Oddział Łódzki Warszawskiego Towarzystwa Higienicznego.

## Contributions of Seweryn Sterling in a fight against tuberculosis and his initiatives in founding health care institutions in Lodz

### Abstract

Seweryn Sterling, a physician and involved citizen, was an initiator of many healthcare and charity institutions. He was one of the founders of the first anti-tuberculosis ward of Israel and Leona Poznańscy Jewish Hospital in Poland. He also initiated the Anti-tuberculosis League, which played a role of sanatorium of City Hospital. S. Sterling founded the Anna Maria Children Hospital, Ambulance Service, and the charity institution „Kropla Mleka”. That physician was also an author of clinical classification of tuberculosis and an innovative, climatic-hygienic-dietetic method of tuberculosis treatment. He introduced new methods of tuberculosis diagnosis – pulse examination and body temperature measurement. By his struggle with inappropriate hygienic life conditions of Lodz inhabitants, he made their health conditions better. S. Sterling gave speeches on tuberculosis treatment, he published two handbooks: “Suchoty płuc pospolite” and “O leczeniu gruźlicy w szpitalu i w domu”. In his paper “Osobnicza i społeczna walka z gruźlicą” he gave advice to consumptives, while in the paper “Podmiejskie uzdrowiska, szpitale dla chorych piersiowych” he characterized the benefits of health resorts (sanatoriums). S. Sterling was also an originator of two magazines – “Czasopismo Lekarskie” and “Gruźlica”. He founded a branch of Warsaw Hygienic Association in Lodz as well.

**Słowa kluczowe:** pulmonologia, Seweryn Sterling, historia medycyny.

**Keywords:** pulmonology, Seweryn Sterling, history of medicine.

Zasługi Seweryna Sterlinga zapisały się znacząco na kartach historii medycyny łódzkiej. Działalność badawczo-naukowa łódzkiego lekarza dotyczyła wielu dziedzin medycznych i społecznych. Największe zasługi przypisuje się Sterlingowi na polu walki z gruźlicą. Z tego względu uchodził za ojca polskiej szkoły ftызjatrii. Jego działalność naukowa w zakresie higieny pracy zainicjowała diagnostyczne badania bakteriologiczne płwociny na obecność prątków Kocha. Twierdził, że niewłaściwy stan higieniczno-sanitarny, trudne warunki pracy, przeludnienie mieszkań i panująca bieda stanowiły główne czynniki rozprzestrzeniania się chorób zakaźnych. Wytyczył on kilka głównych celów w walce z gruźlicą. Pierwszym z nich była obowiązkowa rejestracja wszystkich przypadków zachorowań na suchoty płuc. Drugi cel stanowiła izolacja pacjentów cierpiących na gruźlicę, zaś kolejny – dezynfekcja lokali, zamieszkałych przez chorych. Sterling prowadził badania w zakresie profilaktyki, etiologii, patogenyzy, prognozy i leczenia suchot płuc. Zastosował do badania gruźlicy stare metody diagnostyczne – pomiary tętna i temperatury ciała. Zaproponował i wprowadził nowe metody terapeutyczne, oparte na zasadach higieniczno-dietetycznych-klimatycznych. Szczególną uwagę poświęcił warunkom fizycznym (powietrze, odpoczynek, światło, ruch) w kontekście zachorowań i terapii gruźlicy. Badania nad tuberkuliną prowadził od połowy lat 90. XIX w.; pierwszy raz podjął się jej zastosowania w roku 1906 na oddziale płucnym szpitala im. Poznańskich. Znał działania niepożądane tuberkuliny i nie był zwolennikiem leczenia tą substancją. Bogate doświadczenie teoretyczne i praktyczne skłoniło Sterlinga do opracowania precyzyjnej, przydatnej w pracy klinicznej, klasyfikacji gruźlicy. Klasyfikacja ta spotkała się z poparciem wielu wybitnych lekarzy, w tym doktora W. Biegańskiego [1].

Sterling wygłaszał liczne referaty na rzecz walki z gruźlicą. W jednym z nich („O reformie pomocy lekarskiej dla robotników fabrycznych”) postulował ułatwienie chorym robotnikom dostępu do opieki lekarskiej. Zaproponował m. in. zmianę godzin przyjęć lekarzy oraz częste odwiedzanie fabryk przez medyków [2].

Łódzki lekarz dążył do integracji środowiska medycznego w celu realizacji wspólnych założeń w walce z gruźlicą. W tym celu utworzył Oddział Łódzki Warszawskiego Towarzystwa Higienicznego, którego został prezesem. Wnioski płynące ze swoich doświadczeń i badań opisał m.in. w dwóch podręcznikach szkolnych: „O leczeniu gruźlicy w szpitalu i domu” (1905) i „Suchoty płuc pospolite” (1921). Mając na uwadze upowszechnienie swoich poglądów i wyników badań, S. Sterling założył „Czasopismo Lekarskie” i pismo „Gruźlica”. Artykuły zawarte w tych periodykach kierował głównie do lekarzy specjalistów, chcąc wzbudzić zainteresowanie oraz chęć zgłębiania wiedzy przez medyków z trzech zaborów. S. Sterling wydawał broszury, książki, artykuły w kilku językach. Na 136 jego prac prawie połowa dotyczyła gruźlicy [3].

Podjmował również wielokierunkowe działania profilaktyczne przeciw zachorowaniom na gruźlicę. W publikacji pt: Podmiejskie uzdrowiska, szpitale dla chorych piersiowych opisał swoje zalecenia profilaktyczne. Miały one na celu uświadomienie mieszkańcom, że istotne w zakresie zapobiegania chorobom były m.in.: spożywanie przedczodo-

nego i przegotowanego mleka, pochodzącego z dużych obór; utrzymywanie porządku w mieszkaniach i posesjach; umieszczanie płwociny w spluwaczkach lub misach z wodą; zabronienie matkom chorym na gruźlicę karmienia dzieci piersią. Zdaniem S. Sterlinga ważne było również wprowadzenie państwowego obowiązku ubezpieczenia bydła od gruźlicy, nadzór nad rzeźniami i oborami oraz nadzór sanitarny nad restauracjami i gospodami [4].

W swojej kolejnej publikacji pt. Osobnicza i społeczna walka z gruźlicą Sterling opisał zalecenia „dla kaszlących”, które przedstawiały się następująco:

- rano suchotnicy powinni umyć zimną wodą twarz, plecy, kark, głowę
- powinni płukać jamę ustną po każdym posiłku
- zmieniać bieliznę co najmniej raz w tygodniu
- oddychać przez nos, nie palić papierosów
- przed pracą po pracy wybierać się na spacer
- krótko strzyc brodę i wąsy
- chorzy nie powinni zamieszkiwać suteryn ani poddaszy
- mieszkania ich powinny być widne, ściany wybielone. Okna w mieszkaniach suchotników nie powinny być szczelnie zamknięte
- chorzy podczas kasłania powinni zasłaniać usta i posiadać własną spluwaczkę, której zawartość należało opróżnić do toalety
- nie połykać płwociny
- nie sypiać w jednym łóżku ze zdrowymi
- spożywać regularnie posiłki [5].

Działalność Seweryna Sterlinga na polu społeczno-lekarskim polegała na inicjowaniu tworzenia wielu organizacji i instytucji zdrowotnych. Na przełomie XIX i XX w. głównie lekarze oraz przedsiębiorcy wykazywali się zdolnościami organizacyjnymi i znacznymi gestami dobroczynnymi na rzecz zakładania szpitali, ambulatoriów, przytułków, instytucji charytatywnych. Z uwagi na niewystarczającą liczbę placówek pomocy zdrowotnej S. Sterling wraz z fabrykantem Izraelem Poznańskim wyszli z inicjatywą utworzenia nowego szpitala. Budowę głównego pawilonu, który mieścił się przy ulicy Północnej i Targowej, zaczęto w roku 1883. Zakończenie prac budowlanych i otwarcie szpitala nastąpiło w roku 1890. Nowy obiekt nosił nazwę Łódzkiego Żydowskiego Szpitala im. Izraela i Leony Poznańskich. Na czas trwania budowy szpitala Izrael Poznański wynajął budynek przy ulicy Drewnowskiej, który spełniał rolę tymczasowego szpitala. Początkowo dysponował on dwudziestoma łóżkami, jednak z uwagi na zwiększającą się liczbę chorych powiększono stan o 8 łóżek, z których połowa przeznaczona była dla kobiet, zaś druga dla mężczyzn [6]. W nowym Łódzkim Żydowskim Szpitalu wprowadzono innowacyjny, nieznany dotąd podział na oddziały. W początkowym okresie funkcjonowały w nim oddziały: chirurgiczny, ginekologiczno-położniczy, okulistyczny, wewnętrzny. Szpital ten, z racji wielkości i wysokiej klasy wyposażenia, stał się dumą szpitali publicznych. W roku 1898 w szpitalu Poznańskich S. Sterling założył pierwszy w Polsce oddział dla piersiowo chorych [7].

S. Sterling był inicjatorem powstania szpitala dla dzieci. W roku 1895 podał szczegółowy plan budowy szpitala oraz jego kosztorys. Z powodu braku środków finansowych projekt ten nie został zrealizowany. Jednak jego innowatorskie koncepcje stały się inspiracją dla Karola Jonschera,

Emila Geyera oraz Martyldy i Edwarda Herbstów. Podjęli oni próbę założenia szpitala. Małżeństwo Herbstów pragnęło uczcić w ten sposób pamięć swojej zmarłej córki, Anny Marii. Państwo Herbstowie ofiarowali na budowę szpitala 200 tys. rubli, zastrzegając jego nazwę Szpitala dla dzieci im. Anny Marii. W szpitalu tym funkcjonował system izolacyjny, który miał chronić przed infekcjami wewnątrzoddziałowymi. Pawilony szpitalne były oddalone od siebie o kilkadziesiąt metrów. Ambulatorium spełniało funkcję izby przyjęć; jeśli podczas badania u chorych dzieci zdiagnozowano choroby zakaźne, wówczas kierowano je do pokoju segregacyjnego. Szpital składał się z pawilonu chirurgicznego, budynku dezynfektorni, pawilonu chorób wewnętrznych, budynku gospodarczego, pawilonu szkarlatynowego i kapliczki. Funkcjonowanie szpitala utrudniał niesystematyczny, filantropijny system finansowania. W latach następnych zorganizowano w szpitalu oddział ortopedyczny, którego sponsorem było również małżeństwo Herbstów [8].

Założenie Pogotowia Ratunkowego w roku 1899 miało znaczący wpływ na polepszenie warunków zdrowotnych łodzian. Również w tej sprawie doktor S. Sterling zasłużył się dla medycyny łódzkiej. Należał on do komisji, ustalającej warunki i zakres pracy Pogotowia Ratunkowego. Do głównych zadań Pogotowia należało przewożenie chorych i udzielanie pomocy doraźnej. W początkowym okresie Pogotowie dysponowało 3 karetkami z lektykami oraz narzędziami lekarskimi. Mieściło się ono w budynku przy ulicy Spacerowej 9 (aktualnie Al. Kościuszki), później zostało przeniesione na ulicę Długą 83 (obecnie Gdańska), gdzie utworzono salę operacyjną i biuro. Głównym problemem tej instytucji był niewystarczający budżet. Istniało kilka źródeł pokrycia kosztów Pogotowia: składki roczne członków Towarzystwa Doraźnej Pomocy Lekarskiej, zapomoga z kasy miejskiej oraz ofiary dobroczynne [9].

W 1904 roku S. Sterling wraz z innymi lekarzami łódzkimi zainicjował powstanie instytucji charytatywnej „Kropla Mleka”. Spełniała ona funkcje: leczniczą i profilaktyczną. Głównym zadaniem instytucji było dbanie o prawidłowy stan zdrowia niemowląt oraz zmniejszenie śmiertelności małych dzieci. Przedstawiciele „Kropli Mleka” zwracali szczególną uwagę na prawidłową dietę niemowląt, opiekę medyczną nad dziećmi i matkami oraz przestrzeganie zasad higieny. „Kropla Mleka” miała również na celu zwiększenie spożywania mleka przez otoczone jej opieką dzieci. Dystrybucją mleka zajmowały się głównie mleczarnie, w roku 1904 tego zadania podjęły się też apteki łódzkie. Rok później do akcji wydawania mleka dołączyły ochronka Geyera, szpital Anny Marii oraz Mleczarnia Ziemiańska. Lekarze „Kropli Mleka” co dwa tygodnie kontrolowali stan zdrowia dzieci oraz ilość spożywanego przez nie mleka. Uświadamiali matki o konieczności przestrzegania czystości, radzili, by nie dawać dzieciom smoczków z cukrem [10]. Członkowie „Kropli Mleka” zwracali uwagę na możliwość odzwierzęcego zarażenia się gruźlicą, wąglikiem i pryszczycą poprzez spożywanie zanieczyszczonego mleka. Twierdzili oni, że w celach profilaktycznych konieczne jest gotowanie, pasteryzacja i sterylizacja mleka oraz przestrzeganie zasad higieny podczas dojenia i dystrybucji mleka [11].

Sterling był pomysłodawcą założenia miejskiego szpitala dla lekko gruźliczych na Chojnach, spełniającego rolę sanatorium. Budynek szpitala znajdował się w dwunastomorgowym parku, składał się z trzech części. W jednej z nich przebywały dzieci do lat 13 i kobiety, w drugiej personel szpitala, zaś w trzeciej mężczyźni. Szpital dysponował osiemdziesięcioma łózkami dla pacjentów. Personel medyczny składał się z lekarza, sekretarza, pielęgniarek i szwaczek. S. Sterling pełnił rolę konsultanta honorowego, dojeżdżając do szpitala 2-3 razy w miesiącu oraz kierując doń chorych. W celu ułatwienia przeprowadzania badań diagnostycznych szpital w Chojnach zaopatrzone w mikroskop. Placówka dysponowała też bryczkami. Pod względem efektów leczenia dzielono chorych na 3 grupy, do których zaliczono: pacjentów, u których nastąpiła poprawa stanu zdrowia; pacjentów w stanie niezmiennym; pacjentów, u których choroba rozwinęła się [12].

W roku 1915 S. Sterling zainicjował powstanie 100-łóżkowego oddziału dla chorych na gruźlicę na Ragodoszczu. Z braku środków finansowych w placówce zaczęto prowadzić politykę oszczędnościową – między innymi ograniczono zużycie węgla w pawilonie, przeznaczonym dla szpitalnej służby zdrowia [13].

W roku 1908 S. Sterling powołał do istnienia Ligę Przeciwgruźliczą, następnie zaś został jej prezesem. Jako pomysłodawca, inicjator i prezes koordynował zadania tej organizacji. Głównymi celami Ligi były: opieka nad chorymi i zagrożonymi chorobą, zwiększanie świadomości społecznej na temat profilaktyki zachorowań, dążenie do powoływania nowych specjalistycznych oddziałów, stowarzyszeń, instytucji społecznych, bibliotek, muzeów [14]. Członkowie Ligi Przeciwgruźliczej mieli za zadanie zakładanie sanatoriów dla ubogich i niezdolnych, organizowanie oddziałów dla gruźlików przy szpitalach, tworzenie ambulatoriów. Finansowanie tej instytucji miało charakter filantropijny [15].

Badania naukowo-kliniczne prowadzone przez S. Sterlinga, jego metody terapeutyczne oraz powołane przez łódzkiego lekarza instytucje opieki zdrowotnej odegrały istotny wpływ w leczeniu gruźlicy i wpłynęły na poprawę zdrowia mieszkańców Łodzi.

## PIŚMIENICTWO

1. Fijałek A, Supady J. Gruźlica płuc w Łodzi od schyłku wieku XIX do 1918 roku. Łódź: ADI; 2003, s.18, 61-2, 73-92.
2. Sterling S. O reformie pomocy lekarskiej dla robotników fabrycznych. *Czasopismo Lekarskie*. 1905;7:126.
3. Fijałek J. Seweryn Sterling – współtwórca ruchu lekarsko-społecznego w Łodzi na przełomie XIX i XX w. W: *Dzieje Żydów w Łodzi*. Łódź; 1991. s. 205-10.
4. Sterling S. Podmiejskie uzdrowiska, szpitale dla chorych piersiowych. Łódź; 1911. s.17-20.
5. Sterling S. Osobnicza i społeczna walka z gruźlicą. Łódź; 1911. s. 20-6.
6. Indulski J. Fijałek J. Opieka zdrowotna w Łodzi do 1945 roku. Łódź; 1990. s. 176-8.
7. Grodecki M, Rudzki S, Sokołowska M. *Walka z gruźlicą w Polsce*. Warszawa: Druk. Naukowa Towarzystwa Wydawniczego; 1934. s. 39-41
8. Supady J. Powstanie i organizacja pierwszego szpitala dla dzieci w Łodzi w latach 1904-1914. *Szpital Pol*. 1979;19-24.
9. Księga pamiątkowa 25-lecia pracy pogotowia ratunkowego w Łodzi. Łódź; 1927. s. 5-6, 23.
10. Pamiętnik Towarzystwa „Kropla Mleka” w Łodzi 1904-1926. Łódź; 1927. s. 6-7, 46.
11. Supady J. Powstanie i działalność łódzkiej „Kropki Mleka” w latach 1904-1914. *Zdr Publ*. 1977;6:411-3.
12. Pawłowska-Dąbrowska M. Sprawozdanie z czynności Szpitala Miejskiego Łódzkiego dla Lekko-Gruźliczych w Chojnach za lata 1916-1917. *Zdrowie*. 1918;7:201-5.
13. Bonisławski R. Szpital Konstytucji. *Wędrownik*. 2009;1:10.
14. Bańkowski M, Czerwiński Z, Kuczborski S. Uwaga, gruźlica. Łódź: Społ. Kom. Walki z Gruźlicą. 1961. s. 5-8.
15. Fijałek A. Liga Przeciwgruźlicza w Łodzi (1907-1922). *Zdr Publ*. 1989;4:236-7.

**Informacje o Autorce**

Mgr NATALIA WYSOCKA-SENDKOWSKA – Zakład Historii Medycyny i Farmacji Uniwersytet Medyczny w Łodzi.

**Adres do korespondencji**

Natalia Wysocka-Sendkowska  
ul. Tetmajera 11, 91-154 Łódź  
Tel. 724 016 388  
E-mail: nwsendkowska@gmail.com